

N. F. S. Grundtvig (1783-1872) og kærligheden.

Forelæsninger på folkeuniversitetet i Emdrup i København i januar 2012.

Indledning.

Når moderne mennesker læser tekster af N. F. S. Grundtvig, der levede mellem 1783 og 1872, bliver de utvivlsomt igen og igen slået af det samme indtryk: Grundtvig levede i en anden tid og i en anden verden. Han tænkte efter andre kognitive eller tankemæssige skemaer, end de fleste mennesker gør i dag. Grundtvig brugte de ord, som vi kender fra vores nutidssprog, på en anden måde, og han fik andre associationer ved bestemte ord og tanker, end de fleste mennesker gør i dag.

Grundtvig blev født tilbage i det 18. århundrede i en verden, som næsten er helt forsvundet i dag. Men i løbet af et langt liv kom Grundtvig til at opleve fremkomsten af helt nye måder at tænke på. Han forholdt sig dels positivt og dels negativt og kritisk til disse nye moderne tanker, men overvejende forholdt han sig kritisk til denne moderne ånd. Grundtvig opfandt sit eget varemærke, og han "brandede" bevidst sig selv som "gammeldags". Han skrev ofte, at alt, hvad der var splinternyt, i reglen var helt forkert. Han følte, at en række traditionelle værdier blev truet og undergravet af den fremstormende modernisering, som han oplevede i sin levetid.

Tanken om kærligheden spiller en vigtig rolle i Grundtvigs forfatterskab. Men hvad er egentlig kærlighed? Vi har som mennesker, der lever i dag, bestemte associationer, når vi hører eller bruger ordet "kærlighed". Når vi læser Grundtvigs tekster, finder vi hurtigt ud af, at han forstod noget andet ved ordet "kærlighed". Grundtvigs opfattelse af sand kærlighed var meget mere traditionel, før-moderne eller feudalistisk. Han tænkte i meget højere grad om kærlighed, lige som mennesker gjorde i 1500- eller i 1600-tallet, eller som mennesker tænkte i middelalderen eller i oldtiden som hos de græske filosoffer Platon og Aristoteles.

At Grundtvig tænkte meget mere gammeldags, klassisk eller traditionelt om begrebet kærlighed kan man se derved, at han sammenkædede tre størrelser nemlig kærlighed, magt og sandhed. I den moderne tænkning, som opstod i det 18. og 19. århundrede, blev disse tre størrelser adskilt. Hos Grundtvig blev de holdt sammen. Grundtvig spurgte: Hvad er kærlighed og godhed mellem mennesker? Og han svarede: Kærlighed og godhed hænger sammen med sandhed, sand viden, visdom, magt, styrke og kraft.

Grundtvigs tanker om den inderlige sammenhæng mellem kærlighed, magt og sandhed.

Grundtvig formulerede mange steder i sit forfatterskab med forskellige udtryk sammenhængen mellem kraft, sandhed og kærlighed i tre principper:

1. Der er og der bør være: et "levende Baand" mellem "Magt" og "Kraft", "Sandhed" og "Kiærlighed".
2. Der er og der bør være en "ligesaa inderlig som trøstelig og glædelig Forbindelse" mellem "Magt" og "Kraft", "Sandhed" og "Kiærlighed".
3. Der er og der bør være en "fuldkommen og uopløselig Forbindelse" mellem "Magt" og "Kraft", "Sandhed" og "Kiærlighed".¹

---

¹ Se for eksempel: GPV I, 435, 434, 436. GPV er en forkortelse for: Jette Holm (ed.), Grundtvig. Prædikener i Vartov I-VII 2003, 2007. Jf. også: VU VI, 100-101 og 144-153. VU = Georg Christensen og Hal Koch (ed.), Grundtvig. Værker i Udvalg. I-X. 1940-1949. Eksemplerne er: Grundtvigs prædiken "7de Søndag efter Trinitatis 1840" og hans samleværk *Den christelige Børnelærdom* (skrevet 1855-1861). Disse tekster kan findes på adressen: <http://www.grundtvig-byen.dk>

I det følgende skal forklares, hvad Grundtvig forstod ved denne dybe og underfulde sammenhæng mellem magt, sandhed og kærlighed. Grundtvigs mening var, at når vi hører sådanne ord som godhed, kærlighed, sandhed, magt eller kraft, kan vi nemt misforstå ordenes mening. Kærlighed kan vi for eksempel forstå som subjektive stemninger eller som naturlige følelser. Magt kan vi forstå som noget, der slet ikke har noget at gøre med retfærdighed, kærlighed og godhed. Sandhed eller viden eller videnskab kan vi forstå som noget, der ikke har sammenhæng med godhed eller kærlighed. Grundtvig var overvejende kritisk over for den moderne filosofi, som opstod i det 18. og 19. århundrede. Det, som ifølge Grundtvig var den store fejl i denne moderne filosofi, var netop, at den adskilte de tre størrelser magt, sandhed og kærlighed.

De moderne tanker er ”det store Jordskælv, hvorunder vor Verdensdeel bæver”.

Grundtvig oplevede frembruddet af alt det moderne. I en vis forstand kan man sige, at netop den periode, hvor Grundtvig levede altså fra 1783 til 1872, var den periode, hvor Danmark og de øvrige europæiske samfund oplevede frembruddet af alt det moderne både socialt, økonomisk, religiøst, filosofisk og moralsk. Grundtvig beskrev et sted denne modernisering som det jordskælv, hvorunder hele vor verdensdel bæver.² Grundtvig var i høj grad en europæisk tænker. Han var ikke kun interesseret i Danmark, men han var i høj grad interesseret og i høj grad bekymret over fremkomsten af en række nye og moderne ideer og fænomener i hele Europa. Grundtvig var alt andet end en socialistisk tænker, men han udtrykte sig på en måde, som kan minde om Karl Marx og Friedrich Engels i ”Det kommunistiske Manifest” fra februar 1848: De moderne tanker og den moderne samfundsmæssige udvikling nedriver alle kærlighedens bånd mellem mennesker.³

Vi lever i dag i en moderne verden. Det betyder blandt andet, at langt de fleste mennesker i det nuværende danske samfund tænker på en bestemt måde. Vi har ikke uden videre de samme værdier i alle sammenhænge, og vi har meget forskellige politiske meninger og holdninger, men dybest nede tænker vi på samme måde om fundamentale spørgsmål. Der findes et stort antal sætninger, som langt de fleste moderne mennesker opfatter som selvindlysende og selvfølgelige. Vi har på den måde fælles kognitive skemaer. Det gælder for eksempel, når vi taler om mennesker som ligestillede individer med menneskerettigheder. Vi er enige om en stor mængde tavs og ubevidst viden, som vi betragter som noget helt selvfølgeligt.

Forskellen mellem os, der lever i dag, og mennesker, som levede engang for længe siden, er, at det, som er indlysende og selvfølgeligt for os, ikke var spor selvfølgeligt for mennesker, der levede for 500 eller for 300 år siden. Det gælder også Grundtvig. Det, som var selvfølgeligt for Grundtvig, passer ikke uden videre med det, som er en selvfølge for os. Det er tydeligt, når Grundtvig bruger udtryk som ”en følgelig Sag” eller ”det følger af sig selv”.

---

eller: <http://www.grundtvig.dk>. Et tredje eksempel er Grundtvigs prædiken ”18de Trefoldigheds-Søndag 1848” (holdt den 22. oktober 1848), som også kan findes på den nævnte internetadresse. Grundtvig formulerede også sin tanke om den glædelige og trøstelige sammenhæng mellem magt, sandhed og kærlighed i sin bog fra 1836 om *Det Danske Fiir-Kløver*, i *Skolen for Livet* fra 1838 og i en række artikler i ugeskriftet *Danskeren* især i artiklerne fra 1849 om ”Overgangs-Tiden i Danmark I, II og III”.

² ”18de Trefoldigheds-Søndag 1848”.

³ Det kommunistiske Manifest 1848: ”Bourgeoisiet har, hvor det er kommet til magten, ødelagt alle feudale, patriarkalske, idylliske forhold. Det har ubarmhjertigt sønderrevet de brogede bånd, der i feudaltiden knyttede mennesket til dets naturlige foresatte, og har ikke ladet andet bånd tilbage i menneskenes forhold til hinanden end den nøgne interesse, den følelsesløse ”kontante betaling”. Det fromme sværmeris, den ridderlige begejstring, det spidsborgerlige føleris hellige stemning har det druknet i den egoistiske beregnings iskolde vand. Det har opløst den personlige værdighed i bytteværdi, og i stedet for de utallige tilsikrede og velerhvervede friheder har det sat den samvittighedsløse handelsfrihed som den eneste. Det har, kort sagt, i stedet for den udbytning, der tilsløres af religiøse og politiske illusioner, sat den åbne, skamløse, direkte, beregnende udbytning”.

I det 18. og 19. århundrede opstod den såkaldte oplysningsfilosofi. De almene tanker, som mennesker bevidst eller ubevidst er fælles om i dag, stammer i høj grad fra denne oplysningsfilosofi. Den tyske filosof Immanuel Kant (1724-1804) er det bedste eksempel på denne moderne oplysningsfilosofi. På en lang række områder tænker moderne mennesker i det 21. århundrede efter de værdier, normer, regler eller tænkemåder, som Immanuel Kant formulerede for 200 år siden. I den store menneskelige udviklingshistorie er Kant og hans tanker blevet et symbol på det moderne menneske og dets bevidste eller ubevidste antagelser.

Den engelske samfundsforsker Anthony Giddens har brugt en stor del af sin forskning på at forklare, hvad moderniteten eller den moderne tænkemåde egentlig er. I flere af hans bøger definerer han det moderne på følgende måde: Det moderne er ”et bestemt sæt af *holdninger* til verden, herunder en *forståelse* af verden som *åben* for transformation via menneskelig *intervention*”. Ifølge en moderne tænkemåde kan alle ting anfægtes, diskuteres og omvurderes. Vi opfatter det sædvanligt på den måde, at vi altid kan vælge nye værdier og normer, og at vi kan rekonstruere samfundet efter en hvilken som helst ide, plan eller utopi. Intet ligger fast, og vi finder som moderne mennesker vej ved, at vi debatterer, forhandler og søger at blive enige gennem konfrontation eller kompromisser. Hvert menneske kæmper for sine egne ideer, og vi optræder alle som uafhængige og selvstændige og ligestillede individer. På forhånd kan vi ikke afgøre hvem, der har ret.

De store revolutioner i 1776, 1789, 1830 og 1848 formulerede de moderne tanker om individ, frihed, lighed og broderskab, menneske og samfund. I høj grad var de moderne tanker et voldsomt opgør med traditionen. Symbolet på dette dramatiske oprør og opgør var henrettelsen af den enevældige franske konge og hans hustru i året 1793 under den store revolution i Frankrig.

I dag taler mange samfundsforskere om, at resultatet af denne modernisering var en opløsning af den gamle sociale og moralske orden. Resultatet af de store revolutioner så som den store franske revolution i 1789, var det faderløse samfund. De ideer, som blev forfægtet af de moderne filosoffer, var en understregning af individualismen og lighedstanken og af den altid kritiske anti-autoritære holdning. I sine tekster gengiver Grundtvig nogle steder tænkemåden i den moderne ånd således: Vi har ingen fader! Vi vil ikke acceptere, at vi skal bøje os for gamle autoriteter. Vi er vores egen fader og mester! Hvert enkelt individ har ret til at vælge sine egne værdier!

Grundtvig beskrev i sine kristelige og samfundsmæssige tekster fremkomsten af det moderne samfund, og han var overvejende kritisk indstillet. Grundtvig beskrev det, som meget senere er blevet kaldt massesamfundet og det ensomme massemenneske. Grundtvig talte om ”Hoben”, ”Massen”, ”Mængden”, ”Sværmen” og ”Vrimlen”. Ifølge Grundtvig var den gamle sociale og moralske orden, som Europa havde kendt i 1500- og 1600-tallet, ved at gå i opløsning. Moderne mennesker er ikke længere fædre og sønner, mestre og disciple eller ægtemænd og hustruer. Moderne mennesker er blevet til individer eller - som Grundtvig udtrykte det - ”afrevne Blade, der flyger for Vinden”. Det menneskelige samfund var i gamle dage en social orden med op og ned og normer og værdier, men ifølge Grundtvig er de moderne samfund, som han så begyndelsen på, i færd med at blive en slags kaos-systemer. Det menneskelige fællesskab er blevet en vrimmel af forvirrede og rådvilde individer, og mennesker er blevet løsrevne, uafhængige dele og atomer, som flyger og hvirvler kaotisk i en efterårsstorm.

Moderniteten om de tre størrelser kærligheden, magten og sandheden.

Den moderne tænkemåde, som de fleste mennesker i dag antageligt opfatter som helt selvfølgelig, adskiller de tre størrelser, som Grundtvig taler om. Ifølge den moderne tænkemåde er kærlighed

noget helt andet end magt og sandhed, magt er helt forskellig fra kærlighed, og sandhed er noget helt andet end magt eller kærlighed. Det kan illustreres med nogle eksempler:

Grundtvig kritiserer de moderne filosoffer for en forkert opfattelse af *sandhed* eller sand *viden*. I moderniteten opstår på mange måder en ny opfattelse af, hvad det vil sige, at noget er sandt eller sandhed. Opfattelsen går ud på, at sandhed ikke har noget at gøre med godhed, kærlighed eller tradition. Sandheden er noget neutralt eller værdifrit. Videnskaben er objektiv og siger og skal fortælle os sandheden, uanset om denne sandhed er kærlig eller gavnlig. Opfattelsen af sandhed og viden er i moderniteten præget af den moderne naturvidenskab. Sandheden er det, som er ”fakta”. Idealet er den moderne biologi, kemi, astronomi og fysik med navne som Kopernikus, Galilei og Newton. Denne moderne opfattelse af sandhed kender vi i dag i vores opfattelse af såkaldte eksperter. Eksperten er ikke nødvendigvis et godt eller kærligt menneske eller et menneske, som har en almenmenneskelig viden eller visdom. Han er blot et menneske, som siger den tekniske, objektive eller værdifri sandhed inden for hans speciale. Han har heller ikke ifølge en moderne opfattelse noget moralsk ansvar for, hvad der kommer ud af hans præsentation af sandheden. Viden er sand, uanset om den er nyttig eller gavnlig for samfundet eller for det enkelte menneske. I en moderne opfattelse er sandheden noget isoleret eller løsrevet i forhold til det moralske. Den moderne opfattelse er, at der findes en fornuft, som er sand og gyldig til alle tider og i alle samfund og kulturer og på alle steder. Fornuften eller det, som er fornuftigt, er noget, som er evigt gyldigt og ikke betinget, socialt bestemt eller kontekstuel.

Den moderne tænke måde er *rationalistisk*. Den fortæller os, at vi bør tvivle om alt, og at det vigtigste er, at man forholder sig kritisk til tingene. Det, som i dag er formålet med folkeskolen, ungdomsuddannelserne og universiteterne i Danmark, er netop, at eleverne eller de studerende skal lære at være kritiske og selvstændige. De skal lære at tvivle om gamle autoriteter og sandheder. Grundtvig stillede sig kritisk til den på hans tid fremstormende rationalisme og individualisme og fokusering på kritikken. Set fra et nutidigt synspunkt kan Grundtvigs kritik virke gammeldags og forældet, men omvendt kan Grundtvigs tanker også være en inspiration. Er vi i dag gået for langt i denne pointering af selvstændighed, individualisme og kritisk nedbrydelse af alle værdier? Hvad gavner egentlig mennesker, som lever i denne verden? Det opbyggelige eller det kritiske? Grundtvigs tanke var, at et samfund ikke skal indrettes efter teoretiske idealer, men sigte imod at gavne, opbygge, forbedre og udvikle samfundets medlemmer, så de bliver mere kærlige og får et godt, frugtbart, succesrigt og lykkeligt liv.

Ifølge Grundtvig bør et samfund være indrettet sådan, at de mennesker, som har magt og myndighed i samfundet, skal være mere moralske, mere kærlige og mere vidende end dem, som de er sat til at regere. Grundtvig taler om, at det *burde* være sådan, og han mener, at sådan *var* det i gamle dage. Moderniteten benægter fuldstændigt denne opfattelse. Ifølge de moderne filosoffer i det 18. og 19. århundrede er der ingen sammenhæng mellem magt, godhed og viden. De moderne samfundsfilosoffer forestillede sig, at et samfund skal styres ved en slags parlamentarisme. Hvert individ skal gives en og kun en stemme, og de repræsentanter, som vælges, må ved diskussion og forhandling stemme og afgøre samfundets spørgsmål ved flertalsafgørelser.

Som enkelte individer må vi i følge disse filosoffer opleve statsmagten som et problem, en fjende eller en trussel. Den moderne oplysningsfilosofi er overvejende liberalistisk og demokratisk i sin målsætning, men på den måde, at samfundet, de fælles interesser eller statens almene interesser opfattes som noget usikkert og problematisk. Vi ved ikke ifølge de moderne filosoffer, hvad der egentlig er det fælles bedste, og derfor må vi nøjes med en teknisk styreform med stemmeafgivelse, valg, repræsentanter og parlamenter. De mennesker, som bliver valgt ind i parlamentet, er måske

ikke mere vidende eller mere moralske end flertallet, men ifølge de moderne samfundsfilosoffer er det også underordnet.

De moderne filosoffer kritiserer den gamle patriarkalske, feudalistiske og enevældige tænkning. De mener, at samfundet er opstået ved en frivillig kontrakt mellem individer, som egentlig er frie, suveræne og uafhængige. Der findes dybest set ikke noget, som er højere end det enkelte individ. Mennesker er enkeltstående individer, og et samfund skal være præget af frihed, lighed og broderskab. Vi er alle brødre. Det vil sige, at ingen er som et udgangspunkt overordnet andre. Der findes ingen fædre eller sønner, mestre eller disciple. Der findes kun brødre og søstre.

I moderniteten opstår en helt ny opfattelse af kærlighed. Kærlighed - eller det at gøre noget godt og kærligt over for et andet menneske - er et individuelt valg. Vi kender denne tanke fra Immanuel Kant, John Stuart Mill og Søren Kierkegaard. Moderniteten benægter dybest set, at mennesker skulle handle ud fra eller være bestemt af en moralsk karakter. Den gode gerning er noget, som man vælger eller kan vælge i det konkrete øjeblik. Derudover er det en dominerende tanke hos de moderne filosoffer, at kærligheden eller godheden består i, at man følger eller overholder en bestemt abstrakt *regel*. Gør mod andre, hvad du vil have, at de skal gøre mod dig! Gør det, som fremkalder den størst mulige velfærd for de fleste mennesker i samfundet! Moderniteten hævder, at det gode består i, at man følger sådanne abstrakte regler uanset kultur, kontekst, roller, relationer, tider eller steder. Gode gerninger har ikke noget at gøre med, om man er en konge eller en undersåt, en kvinde eller en mand, en forælder eller et barn, en herremand eller en bonde, en mester eller en disciple. Moralen er ikke kontekstuel eller afhængig af sammenhængen eller de sociale relationer, men abstrakt og evigt gyldig og gældende til alle tider og på alle steder. Det er denne ikke-kontekstuelle moralopfattelse, som Grundtvig kritiserede og angreb.

For Grundtvig var kærligheden og godheden især noget *vertikalt*. Kærlighed er først og fremmest for Grundtvig noget, som kommer oppefra og ned eller bevæger sig nedefra og op. Kærlighed er noget, som foregår mellem ulige parter. Ifølge de moderne filosoffer er kærligheden og den moralske handling lige modsat først og fremmest noget horisontalt. Kærligheden er noget, som bevæger sig fra et individ til et andet individ, og de to individer er fundamentalt ligestillede.

I moralfilosofien indtil det 18. og 19. århundrede kan man se, at "dyden" spiller en stor rolle. Ordet dyd blev brugt om et menneskes moralske styrke, evner, handlekraft, duelighed eller dygtighed. Man forestillede sig, at et menneske havde en moralsk karakter - dyden - og at et menneske handlede ud fra denne indre natur og karakter. Det, som var opgaven, var at påvirke eller opdrage mennesker, så de fik en god, kærlig og forstandig moralsk karakter. I det 18. og 19. århundrede bliver denne klassiske dydsfilosofi kritiseret og afvist. De moderne filosoffer tror ikke længere på dyden som en indre moralsk karakter. De mener, at mennesker simpelt hen handler i øjeblikket ved et moralsk valg. Begrebet "dyd" skifter betydning i det 19. århundrede og kommer til at handle om unge pigers seksuelle dyd, ærbarhed og afholdenhed.

Ifølge de moderne filosoffer har mennesket en statisk natur. Mennesker er, som de er, på godt og ondt, og sådan har de altid været, og sådan vil de vedblive med at være til evig tid. Når de moderne filosoffer tænker om menneskets natur, tænker de på samme måde som om den fysiske eller biologiske verden. Naturen styres af evige uforanderlige love, og det gør mennesket også. Mennesket bliver aldrig bedre. Det kan ikke opdrages eller uddannes til at blive mere kærligt eller moralsk. Det var denne statiske menneskeopfattelse, som Grundtvig kritiserede, da han sagde, at mennesket ikke er nogen "Abekat".

Den engelske filosof David Hume (1711-1776), som var en af de moderne filosoffer, er blevet berømt for at sige, at ordene "er" og "bør" ikke hænger sammen. Det, som Hume mente, var, at selv om tingene *er* på en bestemt måde, kan vi ikke konkludere, at de også *bør* være på den måde. Det,

som Hume mente, var, at sandhed, magt og godhed ikke hænger sammen. Vi kan godt mene, at nogle handlinger er gode, efterstræbelsesværdige eller kærlige, men det er ifølge Hume kun en følelse eller en påstand.

Den moderne filosofi, som opstår med oplysningsfilosofferne, er *ikke-kognitivistisk*. Det betyder, at mennesker ikke kan have nogen virkelig viden om det gode eller om kærligheden. Vi kan vide noget om naturens verden, eller vi kan have en viden om, hvem der er statsminister i Danmark, men vi kan ikke *vide* noget om, hvad der er en god eller kærlig handling. Det er kun subjektive følelser eller holdninger, som kan diskuteres til evig tid, og som ikke kan afgøres objektivt, fornuftigt eller i fællesskab.

På samme måde er den moderne filosofi *ikke-realistisk*. Det betyder, at den benægter, at værdier så som kærlighed er noget, som virkelig findes derude i verden. Ude i verden findes ting, naturlige væsner, mennesker og planeter, men værdier så som godhed og kærlighed er ikke noget, som findes eller eksisterer. Ikke-kognitivismen er en del af det, som man i filosofien kalder epistemologi eller erkendelsesteori, som handler om, hvad man kan vide noget om, og om, hvornår man kan vide noget med sikkerhed. Ikke-realismen hører i filosofien ind under det, som man kalder ontologi og metafysik. Grundtvig kritiserer og afviser både den moderne ikke-realisme og ikke-kognitivismen. Grundtvig var en moralsk realist og kognitivist.

Når Grundtvig taler om godheden og kærligheden, er det tydeligt, at han mener, at kærligheden er noget, som findes ude i den virkelige verden, og at mennesker kan opleve, erfare og se kærligheden derude i verden. Kærligheden eller værdierne er ikke bare meninger eller følelser. Kærligheden er ifølge Grundtvig noget, som man kan *vide* noget om. Grundtvig spørger: Hvad er kærlighed? Hans svar lyder: Gå ud i verden og se efter! Se på, hvordan en forælder elsker sit barn. Det er noget, som I kan se og studere og derfor vide noget om. For Grundtvig er kærligheden noget, som vi kan *pege* på. Kærligheden er som et fænomen i naturen, som vi kan finde og studere og på den måde få en viden om.

På forhånd kan vi ifølge Grundtvig ikke vide, hvad kærlighed er, lige så lidt som vi på forhånd kan vide noget om, hvad et bestemt levende væsen i naturen er. Men vi kan gå ud i verden og rent faktisk undersøge eksempler på kærlige gerninger og på den måde blive klogere på kærligheden. Akkurat som hvis vi studerede en fugl eller en skildpadde. Grundtvig anvendte på den måde en ostensiv eller pegende definition på godheden og kærligheden. Det er også derfor, at Grundtvig mener, at kærlighed, magt og kraft hænger sammen. Kærlighed er ikke en ide eller forestilling. Kærlighed er noget, som eksisterer, det vil sige noget, som har kraft og magt, altså noget, som viser sig rent faktisk, eller noget, som har en kraft og magt til at vise sig derude i den virkelige verden. Det, som vi kun kan tænke os til, har ifølge Grundtvig ikke megen kraft eller virkelighed.

Grundtvig som kritisk over for moderniteten.

Grundtvigs tre teser om den dybe og glædelige sammenhæng mellem magt, sandhed og kærlighed er både deskriptive og normative. Grundtvig mener, at der *bør* være en nøje sammenhæng mellem viden, godhed og kraft, og han mener, at det som regel også *er* tilfældet og i al fald *var* tilfældet i de gode gamle dage. Ordene ”er” og ”bør være” skal ifølge Grundtvig ikke modstilles eller adskilles, men holdes sammen. Man kan illustrere Grundtvigs tanker på den måde, at de normer, som rent faktisk er gældende i en lille familie, i et fællesskab eller i et samfund, har en værdi og også *bør* være de gældende normer i familien eller samfundet. De værdier og den moral, som vi har fået overleveret gennem traditionen, har en værdi i sig selv, og de skal så vidt muligt bevares. Det, som eksisterer, er noget godt, moralsk og værdifuldt, som vi ikke skal kassere på grund af abstrakte ideer, som kommer ud af den tomme luft. Det, som er det gode og kærlige, er altså noget historisk,

kontekstuellet eller traditionelt og bestemt af tid og sted. På denne måde tænkte Grundtvig på samme måde som den samtidige tyske filosof Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831).

Det, som er sandt, kan ifølge Grundtvig ikke skilles fra det, som er gavnligt eller kærligt. Når Grundtvig taler om sand viden, tænker han ikke på en moderne form for ekspertviden, men på en slags visdom. Visdom er en viden, som også drives af kærlighed og en vilje til at gavne, nytte og være god og kærlig både over for sig selv og over for andre. Og samtidig er visdom hos Grundtvig noget, som kommer fra dem, som er større, mere erfarne, mere modne eller mere udviklede. Den, som Gud giver et embede, giver han også forstanden. Når Grundtvig taler om sandhed, viden eller visdom på den måde, ligner han de tanker om sandhed, som man kan finde i den amerikanske pragmatiske filosofi. Som Grundtvig sagde: "Hvad Sandhed er, vil Tiden vise". Sandhed, viden og visdom er noget, som fungerer og har kraft og er nyttig for mennesker, som lever i et bestemt fællesskab. Sand viden og visdom er noget adaptivt eller noget, som fungerer og virker på en god måde i sammenhængen. En mor eller far skal gøre sandheden og sige sandheden og være sande over for deres børn, og det vil ifølge Grundtvig sige, at de skal sige og gøre det, som kan nytte, gavne, udvikle og opdrage deres børn.

Ifølge Grundtvig bør det være sådan, at de, som har magt eller myndighed, også er klogere og mere kærlige end de små og svage, som de har i deres varetægt. Magt og kærlighed må ikke adskilles. En forælder, en underviser, en myndighedsperson eller en konge udøver sin magt for at gavne dem, som er svagere eller mindre. Man har kun en ret til at udøve magt, hvis man har en større viden, og hvis man har en vilje til godhed, omsorg og kærlighed og en ansvarlig tanke for det fælles bedste. Grundtvig talte på den måde om den legitime magtudøvelse, og han havde en fast tro på, at i fædrenes dage var samfundet faderligt styret af dem, som var kærligere og mere vidende, og ifølge Grundtvig bør ethvert godt samfund eller menneskeligt fællesskab også indrettes på den måde.

Grundtvigs tanker om den dybe sammenhæng mellem kærlighed, viden og magt kan sammenlignes med samfundstanker hos den græske filosof Platon, som mente, at samfundet skulle styres på en faderlig måde af dem, som var klogere og moralsk bedre end flertallet af samfundets medlemmer.

Grundtvig forfægtede en helt anden opfattelse af kærligheden end den, som fremkom i den moderne filosofi. Den kærlige gerning kommer af en højere viden og forståelse, og den kommer ovenfra fra dem, som er mægtigere og stærkere. Hvis kærligheden ikke kommer fra mennesker, som er stærke og mægtige, er kærligheden uden virkninger, og den er kun et afmægtigt forsøg. Og hvis kærligheden ikke kommer fra en sand viden om virkeligheden, bliver den kærlige gerning tilfældig, ufornuftig, irrationel og tilfældig. Hvis et menneske virkelig skal elske et andet menneske, skal det have viden om, hvad der objektivt gavner den anden. Hvis man skal elske sin næste, kan man ikke bare give næsten det, som han subjektivt og måske tilfældigt siger, at han vil have. Måske ved næsten ikke, hvad der egentlig gavner ham. Måske lever næsten i en falsk bevidsthed. Når jeg skal elske min næste, skal jeg handle som et menneske, der er større, mere vidende og mere kraftigt og voksent end min næste. Hvis jeg ikke er stærkere og klogere end min næste, kan jeg slet ikke ifølge Grundtvig elske min næste. De tre størrelser magt, viden og kærlighed hænger ifølge Grundtvig sammen.

Når Grundtvig skal forklare, hvad kærlighed er, anvender han den ostensive eller pegende reference. Grundtvig prøver ikke på at definere kærligheden på forhånd, men han *peger* i stedet på den kærlighed, som rent faktisk findes der ude i virkeligheden. Kærligheden er det, som den kærlige mand rent faktisk gør. Et barn ved, hvad kærlighed er, fordi det kan se og erfare den kærlighed, som det modtager fra sin far og mor. Dyden er det, som den dydige mand gør, og godheden og dyden kan vi få en *viden* om ved at studere den dydige mand. De moderne filosoffer mener, at kærligheden består i at følge abstrakte regler, men ifølge Grundtvig er abstrakte moralske regler kun "døde

uvirksomme Grundsætninger”, som ikke gør noget menneske hverken dydigt, godt eller kærligt. Ifølge Grundtvig drejer det sig om at blive et bedre menneske, og det kan kun ske ved, at man bliver større og stærkere. Man kan kun blive mere kærlig, hvis man bliver mere mægtig og får mere magt - dels over sig selv og sine drifter og følelser og dels magt, indflydelse og virkning ude i verden.

Det, som er godt eller kærligt, er ifølge Grundtvig ikke noget evigt gyldigt eller abstrakt. En god moder eller fader er et menneske, som gør det, som er kærligt, godt, gavnligt, nyttigt, passende og funktionelt i sammenhængen. Kærlighedens konkrete indhold er forskelligt fra person til person, fra rolle til rolle og fra kontekst til kontekst. Det, som en konge bør gøre, eller det, som en fader bør gøre, hænger sammen med hans ansvar, rolle, pligter, kald og opgaver. Det, som er en god eller kærlig handling for et barn, er ikke det samme som det, der er en god og kærlig handling, når man er en forælder.

Det interessante ved Grundtvigs tanker om moral, godhed, dyd og kærlighed er, at han på den måde anvender ”tykke” begreber i modsætning til de ”tynde” moralbegreber i den moderne filosofi som hos Immanuel Kant eller hos de engelske utilitarister (nytte- eller konsekvensmoralen). En god mor er hos Grundtvig noget bestemt og konkret, der er bundet til situationen og til tid og sted altså noget kontekstuel, hvorimod Kant og de engelske utilitarister taler om det rigtige, rette eller gode på en almen og uspecifik eller ubestemt måde. Ifølge dem er det gode de gerninger, som overholder en abstrakt regel, og den regel gælder for alle mennesker til alle tider. Der findes ikke ifølge den moderne moralfilosofi som for eksempel hos Kant eller i nyttemoralen nogen særlige eller bestemte moralske normer, som gælder for en forælder eller for et barn eller for en konge i modsætning til en undersåt.

Hvad er godhed og kærlighed?

Ifølge Grundtvig er der forskel på mennesker. Nogle er større, bedre og klogere end andre. Når Grundtvig siger, at nogle mennesker er større, bedre og klogere, henviser han netop til den tredobbelte godhed af magt, kærlighed og sandhed. Mennesker er forskellige på den måde, at de i deres karakter har en forskellig grad af dyden og godheden. De tanker og følelser, som mennesker har, kommer fra deres dyd og karakter, og derfor kommer deres gerninger og handlinger også fra deres væsen, dyd og karakter. Men den indre natur, som mennesker har, er ikke noget statisk. Vi kan ifølge Grundtvig se, hvordan børn vokser og modnes, og det kan også ske med voksne mennesker. Mennesker kan vokse i kærligheden og i dyden ved at opdrages, uddannes, formes og oplyses. Ifølge Grundtvig er det naivt og urealistisk at sige, at mennesker blot vælger at gøre noget. Mennesker handler ud fra deres natur og karakter. Det, som vi gør, er det, som vi plejer at gøre. Mennesker er vaner og tilbøjeligheder. På den måde er dyden og kærligheden en vane, men vel at mærke en vane, som kan læres hen ad vejen. Det kærlige menneske har den vane, at det handler kærligt og gør kærlighedens gerninger. Men som vi kan se hos børn, kan mennesker lære nye vaner og på den måde få en ny og bedre natur og karakter.

Når Grundtvig taler om kærligheden mellem mennesker, taler han om noget, som kan læres. Hvis et menneske er alene, eller hvis det er et isoleret individ, kan det ikke lære en ny godhed eller kærlighed, men hvis det er en deltager i et læringsfællesskab, kan det lære en ny dyd og godhed sammen med nogle, som er større, bedre eller klogere. Mennesket er ikke en ”Abekat”, som har en statisk natur, og som er bestemt til at gentage sig selv til dommedag. Mennesket er en blød og formelig størrelse, som kan opdrages, uddannes og forbedres. Grundtvig taler meget om *håbet*. Det, som han mener med håbet, er en tro på, at mennesker i løbet af en proces kan blive større, bedre, klogere og mere kærlige. Grundtvig taler om, at i et samfund af mennesker er nogle mennesker større, mægtigere, mere kraftfulde, kærligere og klogere end andre. Men Grundtvig mener ikke, at

det skal være en evig eller statisk tilstand. Meningen er, at mennesker skal drages op og blive stadig mere kærlige og mægtige. Det er det eneste, som gør en virkelig forskel for mennesker.

Grundtvigs forestillinger kan forklares ved at se på hans tanker om sammenhængen mellem kærligheden og *sandheden* eller den sande viden: Det menneske, som har en sand viden og forståelse af virkeligheden, gør ifølge Grundtvig gode og kærlige gerninger. Menneskers godhed kommer fra deres bevidsthed, indsigt og viden. På dette punkt var Grundtvig enig med den græske filosof Platon. Hvis mennesker er ukærlige, eller hvis de gør slette gerninger, er det fordi de er uvidende. De mangler forstand, fornuft, viden og visdom. Og omvendt: Hvis man tænker sig, at en kærlig gerning er helt uden forstand eller fornuftig viden, bliver den tilfældig og irrationel. En fader er i stand til at være virkeligt kærlig over for det lille barn, fordi han er mere erfaren, forstandig og vidende. Han ved, hvad der gavner det lille barn. Han ved, at han ikke altid skal give barnet det, som barnet ønsker. Han ved, at han skal handle ansvarligt og ud fra sin højere viden. Ellers handler han slet ikke kærligt.

En virkelig kærlighed kommer fra en sand viden og visdom. Viden og visdom gør, at et menneske er et frit menneske. Når det er et frit menneske, kan det give en fri og fornuftig og gavnlig kærlighed. Hvis et menneske ikke har forstand og fornuft og ingen viden, er det et ufrit menneske, og så styres det af drifter, impulser og følelser. Børn har ikke megen viden eller forstand. De er derfor ikke frie mennesker, og de kan ikke ifølge Grundtvig give særligt megen kærlighed. Hvis man styres af sine naturlige følelser og drifter, kan man ikke give en sand kærlighed. Hvis en fader kun styres af sine naturlige følelser over for barnet, kan han ikke opdrage og forme barnet. I så fald vil han blot være "sødtalende" over for barnet, og det er ifølge Grundtvig til skade for barnet. Som Grundtvig siger: En sand kærlighed til andre mennesker indebærer en nidkærhed for det gode på den måde, at jeg skal gøre det, som rent faktisk er til gavn for min næste. Hvis min næste er på vildspor, skal jeg søge at bringe ham ind på det rette spor.

Den sande kærlighed er ikke en sødtalende og accepterende "Abekiærlighed". En ægte kærlighed består ikke af, at man altid siger til det andet menneske: Du er god nok, som du er! Hvis det andet menneske er helt på vildspor, og hvis det handler selvskadeligt eller umoralsk, så er det ikke kærlighed at sige til det andet menneske: Du er god nok, som du er! Grundtvig mener, at sand kærlighed i den situation består i, at man vejleder, hjælper og konfronterer det andet menneske med hans dårlige situation, svagheder og umoral. Ellers kan man ikke nytte eller gavne det andet menneske.

Man kan illustrere Grundtvigs tanker om sammenhængen mellem viden og kærlighed med to eksempler, som stammer fra en moderne virkelighed, og som ikke direkte har noget med Grundtvig at gøre. Det første eksempel er den situation, som læger og sundhedspersonale står i, når de skal behandle demente patienter. Hvis de skal vise en sand omsorg og kærlighed over for de svækkede patienter, bliver de nødt til at tage udgangspunkt i, hvad de selv mener er det bedste og mest gavnlige for de demente patienter. De kan ikke nøjes med at følge det, som den demente person siger eller ønsker. Hvis de gør det, kan de nemt komme til at handle meget ukærligt over for den demente patient. Et andet eksempel ville være en ægtefælle, der lever sammen med en stofmisbruger eller alkoholiker. Den ægtefælle kan ikke - hvis hun ønsker at være kærlig - bare gå ind på det, som stofmisbrugeren eller alkoholikeren giver udtryk for. Hvis hun ønsker at være et kærligt menneske, må hun tage udgangspunkt i det, som hun selv ved er sandt og rigtigt, og på den måde må hun konfrontere misbrugeren eller alkoholikeren med hans fejltagelser og uvidenhed.

Ifølge Grundtvig er der en nøje sammenhæng mellem kærlighed, styrke, *magt* og *kraft*. Kærligheden kommer især fra mennesker, som er større og stærkere. Kærlighed er ikke et resultat af blødhed, blødagtighed, blødsødenhed eller svaghed. Det menneske, som har en indre kraft og styrke

– en dydig og ”mandig” karakter – gør kærlighedens gerninger, fordi det er det, som han vil og kan. Han er stærkere og mægtigere. Kærligheden er noget, som ligger i hans natur, og kærlighedens gerninger er det, som han vil. Han er stærk, og han følger sin egen indre impuls og natur. Det at blive stor, stærk og ”mandig” er ifølge Grundtvig noget, som alle mennesker bør stræbe efter, og noget, som alle kan opnå, uanset om de er mænd eller kvinder, piger eller drenge.

Kærlighedens formål er at styrke modtagerens godhed, evner, duelighed og dygtighed. Det kan kun gøres af en, som er større og mægtigere. Grundtvig er uenig med de moderne oplysningstænkere, for de har gjort kærligheden til noget, som kun er horisontalt. Kærligheden er ifølge Grundtvig først og fremmest vertikal. Kærligheden kommer ovenfra og ned og fra dem, som er stærkere og større. Mennesker kan udvikles og blive mere kærlige i en slags *mesterlære*, hvor de lever sammen med nogen, som er større og bedre. En lærling bliver som sin mester ved at lære af mesteren. Mesteren er hans forbillede og mønster. Efterhånden lærer en lærling at handle i mesterens ånd, og til sidst bliver han som sin mester. Han er blevet udlært. Ifølge Grundtvig lærer mennesker at blive mere kærlige på denne måde. Målet er, at mennesker skal blive bedre og mere kærlige, og det kan kun ske ved at leve sammen med nogen, der er kommet længere på vejen, akkurat som et barn i en familie udvikler sig ved at leve sammen med og ved at efterligne og efterfølge de voksne i familien.

Det gode og kærlige menneske er en slags mester. Han har engang lært noget, som han nu kan demonstrere og give videre, og på den måde kan han gøre en virkelig forskel i verden. Han kan opdrage, drage op og være et mønster og forbillede for dem, som endnu ikke er kommet så langt. På den måde ofrer det kærlige menneske sig selv og sine egne egoistiske interesser for at gavne og nytte de små og svage. Det store, mægtige og kærlige menneske ofrer sig selv og sit eget på samme måde, som en far eller mor ofrer sig for deres børn. Men samtidigt gør det kærlige menneske det, som han vil. Han følger sin egen indre drift. Han realiserer sit kald, sin mission og sin dyd, når han handler kærligt. Han er en fri mand, og han er ikke svag, men overlegen og stærk.

Grundtvig beskriver nogle steder det gode menneske på samme måde, som den græske filosof Aristoteles beskrev den dydige mand eller det gode menneske. Det kærlige menneske er mægtigt, frit og stærkt. Han retter sig ikke efter abstrakte regler. Han handler ikke på grund af et ydre pres. Han gør de kærlige gerninger uden nogen anstrengelse. Det er let for ham at være kærlig. Han følger sin drift og natur. Han er ikke i konflikt med sig selv. Hos filosofen Immanuel Kant skal det gode menneske handle i strid med sine egne indre impulser. Ifølge Kant skal det gode menneske tvinge sig selv, og Kant mente, at det var en anstrengelse og en ubehagelig byrde at gøre de gode gerninger. Ifølge Grundtvig forholder det sig helt modsat. Det kærlige menneske er frit og mægtigt, og han gør det, som han vil.

Den kærlige mand behøver heller ikke ifølge Grundtvig at gruble eller gøre sig dybsindige tanker om, hvad han skal gøre. Han handler på en vis måde spontant. Grundtvig henviser til de bibelske billeder om de gode frugter og det gode træ. De gode frugter, som er de gode og kærlige gerninger, kommer fra det gode træ, og det sker i en vis forstand automatisk. Det gode træ kan ikke gøre andet end at sætte de gode frugter.

De tanker om dyden og kærligheden, som vi finder hos Grundtvig, er beslægtede med de tanker, som vi finder hos den græske moralfilosof Aristoteles og i den moderne europæiske og amerikanske dydsetik, som opstod i 1980- og 1990-erne. Der er ikke nogen direkte sammenhæng mellem Grundtvig og disse andre tanker, men der er en stor lighed i tænkemåden. Det kærlige menneske er ifølge Grundtvig stærkere og mere kraftfuldt end de ukærlige eller slette mennesker. Det kærlige menneske handler i frihed ud fra et indre overskud og ikke på grund af regler eller pres. Den kærlighed, som findes inden i det kærlige menneske, er lige som en mængde af vand, som på et tidspunkt svømmer over og løber ud i verden og gør kærlighedens gerninger.

Det gode menneske er stærkere og mægtigere, og det vil sejre før eller siden. ”Fremgang”, ”Held” eller ”Lykke” er ifølge Grundtvig ikke tilfældige størrelser, men følger det gode menneske – også som en slags belønning. Den slette, ukærlige eller udydige mand vil blive ”beskiæmmet” - om ikke andet så til allersidst. Godheden eller kærligheden, som lever inden i det kærlige menneske, er med Grundtvigs udtryk ”det lille levende Seirværk i vort Bryst”.⁴ Det menneske, som er moralsk, velgørende, faderligt, mandigt og kærligt, er en sejrherre, og han vil til sidst vinde overhånd og gå af med sejren. Han vil opnå ære og anerkendelse.

Konklusion:

Grundtvig var en kristen forfatter, og når han taler om den tredobbelte godhed, tænker han også på forestillingen i kristendommen om den treenige Gud. Gud faderen er kærligheden, Kristus er sandheden og Helligånden er magten og kraften. Vi finder altså ifølge Grundtvig hos den kristne Gud et billede på den højeste godhed, og den højeste dyd eller godhed består af tre dele nemlig af kærligheden, magten og sandheden. På den måde kan Grundtvig også sige, at kærligheden, som hænger sammen med Gud som en fader i treenigheden, er et navn for hele den tredobbelte godhed. Kærligheden er både en af komponenterne og samtidigt en betegnelse for hele den tredobbelte godhed.

Men Grundtvig taler ikke kun om den treenige Gud, men om, hvad der er godhed og kærlighed i den jordiske verden. Dyden eller den samlede godhed hos mennesker er ifølge Grundtvig tredobbelt og består af en sammensætning af magt, kraft, styrke, kærlighed, viden og visdom. Grundtvig taler grundlæggende om, at det gode hos mennesker har tre sider som de tre sider i en trekant. Hele figuren – altså hele trekanten - er den samlede godhed, men denne samlede størrelse har tre aspekter eller komponenter, eller den kan anskues ud fra tre forskellige perspektiver. Den ene side er lige så vigtig som de to andre sider i trekanten. Den ene side - som for eksempel kærligheden - er på en måde det samme som de to andre sider nemlig magten og sandheden. Sandheden er på en måde det samme som kærligheden og kraften. Eller de tre sider i trekanten spejler hinanden eller er tre sider af den samme sag.

På samme måde beskrev Grundtvig de tre størrelser magten, sandheden og kærligheden som koncentriske cirkler, som til sammen udgør en stor cirkel. Kærligheden, sandheden og magten er cirkler, som ligger inden i hinanden, og som ikke kan adskilles. Når vi ser på den kærlige mand, ser vi samtidigt på et menneske, som har kraft, styrke og magt og en sand viden og visdom.

Mange steder i sit forfatterskab taler Grundtvig om ”Liv” og ”Lys”. ”Lyset” svarer til sandheden eller den sande viden, og ”Livet” svarer til kærligheden, kraften og magten. ”Livet” og ”Lyset” spejler hinanden og er to sider af den samme sag eller den samme sag set fra to synsvinkler.

Grundtvigs tanker om den inderlige og trøstelige sammenhæng mellem magt, sandhed og kærlighed kan forklares således: Grundtvig formulerer tre udsagn: (1) Der er nogen, som er moralsk bedre og mere kærlige end andre, (2) der er nogen, som har en større viden, visdom eller indsigt end andre og (3) der er nogen, som har en større magt, indflydelse, kontrol, kraft eller styrke end andre. Set fra et moderne eller nutidigt synspunkt synes de tre sætninger at have et helt forskelligt indhold, men ifølge Grundtvig siger de tre sætninger dybest set det samme. At sige at nogen er *mægtigere* er dybest set det samme som at sige, at de er mere vidende og mere kærlige. At sige at nogen er mere *vidende* er dybest set det samme som at sige, at de er mere mægtige og mere kærlige. At sige at

---

⁴ ”Seirværk”, ”Seierværk” eller ”Sejerværk” bruges i ældre dansk om et stort mekanisk ur som et bornholmerur. Ordet kan også bruges om instrumenter som en harmonika eller om en slags maskine eller motor (et ”værk”). I Grundtvig-citatet betegner dette ”Seirværk” en kraft, motor eller maskine placeret inden i et menneskes sjæl, legeme og karakter. Denne motor producerer de gode gerninger.

nogen er mere *kærlige* er dybest set det samme som at sige, at de er mere vidende og har større visdom og har mere kraft, styrke, indflydelse og magt. Og omvendt: Hvis et menneske er svagt og helt afmægtigt og kraftesløst, er han også uden viden, visdom og indsigt og uden moralsk godhed og kærlighed.

Dyden er det eneste, som gør en forskel for mennesker. Mennesker har ikke megen glæde af at fortolke deres liv på en ny måde. Det, som ifølge Grundtvig betyder noget for mennesker, er, at de bliver mere kærlige, mere mægtige og mere vidende. Man kan ikke blive frelst, få fremgang eller få et godt liv ved kun at fortolke sit liv på en anden måde. Man kan ifølge Grundtvig kun blive frelst og opleve fremgang og lykke ved, at man forandres, forbedres og udvikles. De, som nu er små og svage, skal drages op, så de kan blive store, kraftfulde og mægtige og dermed også mere vidende og oplyste og mere kærlige.

Dyden og kærligheden er ifølge Grundtvig det, som gør et menneske "værdigt", og som giver det værdi og "Ret", "Ære", "Roes" og "Fortieneste". Dyden, godheden og kærligheden er det, som med rette kan gøre et menneske stolt og glad. Kærligheden og godheden er menneskelige handlinger, som ifølge Grundtvig vækker vores beundring. Grundtvig taler på den måde lige som de græske filosoffer Platon og Aristoteles. Kærligheden, godheden og dyden er "prægtige", og de virker på mennesker på den måde, at de er attraktive. Når vi ser det gode menneskes kærlige gerninger, bliver vi tiltrukket, fascineret og draget. Et kærligt menneske er et menneske, som er stort og mægtigt, og han er en, som har en højere viden om den virkelige verden. Han er derfor et menneske, som tiltrækker og drager os. Vi opfatter ham som overlegen. Vi ønsker intuitivt og umiddelbart at efterligne ham, og vi stræber efter engang at blive lige som han er.

This document was created with Win2PDF available at <http://www.win2pdf.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.